

Pustovanje: kulturna dediščina in ohranjanje le-te

Zdenka Sušec Lušnic, profesorica slovenščine in družboslovja,
Šolski center Ravne, Srednja šola Ravne

Kulturna dediščina je del nas, del okolja in družbe, v kateri živimo, in nas povezuje v svoji raznolikosti. Pomaga nam razumeti preteklost in ustvariti boljšo prihodnost. To se odraža tudi v sloganu: »Naša dediščina – kjer preteklost sreča prihodnost«.

Pustovanje je stara šega oz. običaj, ki je pomemben del slovenske kulturne dediščine. Praznovanje pusta v času otroštva naših babic in dedkov se je razlikovalo od današnjega; od tega, kdo se je našemil, katere so bile najpogostejše maskare, iz česa so bili kostumi, kaj so dobili v dar pri obiskih po hišah itd. Tudi na Srednji šoli Ravne na Koroškem skrbimo za ohranjanje kulturne dediščine, in sicer tako, da vsako leto na pustni torek vsaj za en dan zberemo skrbi in pričaramo nasmehe na obrazih.

UVOD

Kulturna dediščina je vrednota v vseh svojih pojavnih oblikah. To je pomemben in nedeljiv del lokalne, regionalne, nacionalne in evropske identitete. Predstavlja kakovost življenjskega okolja in je ključni vir uravnovešenega razvoja regij ter Republike Slovenije. Dediščino so z znanjem in vedenjem ustvarili, jo prepoznavajo in ohranjajo posamezniki in družba. Je dokument obstoja narodne in državne skupnosti in hkrati priložnost za njen razvoj.

Obdaja nas povsod: v domovih, stavbah naših vasi in mest, bogata bera dediščine nas vabi v splošne knjižnice, muzeje in galerije, vse do arheoloških naj-

dišč. Dediščina pa niso le najdbe, dolgočasni zidovi in zaprašena umetnost, temveč njen vonj veje iz tradicionalnih veščin, obrti in druge nesnovne dediščine, iz zgodb in pesmi naših dedkov in babic, iz tradicionalnih jedi in filmov, ki jih gledamo. Zahvaljujoč tehnološkemu razvoju in internetu je danes veliko bolj dostopna kot kdaj koli prej.

Ker kulturna dediščina zajema vsa področja človekovega delovanja, se prepleta praktično z vsemi različnimi segmenti kurikulumov v vzgoji in izobraževanju. Prisotna je pri predmetih, kot so slovenščina, zgodovina, geografija, glasbena in likovna umetnost, domovinska vzgoja in etika ter drugi. Zato

Skupinska maska

lahko postane vezni člen oz. stičišče, na katerem se srečajo vsebine vseh šolskih predmetov in dejavnosti vrtcev ter šol. V praksi je njene cilje mogoče ureničevati v obliki kulturnih dni, projektnih tednov, šolskih razstav ...

PUSTOVANJE NA SLOVENSKEM IN ČASOVNA OPREDELITEV PUSTA

Ena od pomembnih elementov kulturne dediščine so tudi šege in običaji. Slovenci smo skozi zgodovino ohranili kar nekaj ljudskih običajev; npr. martinovo, jurjevo, valentinovo, noč čarovnic, miklavževanje, koledovanje, pustovanje ...

Pustovanje je eden izmed najstarejših ljudskih običajev, ki izvira še iz časa pred krščanstvom. Naši predniki so verovali, da bodo s pustom pregnali zimo in priklicali pomlad. Pustni čas je bil značilno zimsko-pomladno obdobje, ki se je začelo po prazniku treh kraljev in je trajalo do pustnega torka, dan pred pepelnico. Glavni pustni dan je bil torek, potem pa se je življenje spremenilo v dolgo postno obdobje (Bogataj 2011).

Pri nas ima pust že bogato zgodovino, saj naj bi ga praznovali pred prihodom krščanstva. Skozi zgodovino se je oblika praznovanja precej spremenila, uveljavili so se nekateri liki, ki so se obdržali vse do danes in predstavljajo kulturno dediščino našega naroda.

Naša najbolj znana pustovanja in njihove značilne maskare so na Ptuj (kurenti), v Cerknici (butalci, coprnica Uršula), v Cerknem (lavfarji), v Brkinih (školaromati). Znan je tudi Pust Mozirski, katerega poseb-

nost je, da se pustno dogajanje prične 11. novembra. Pustni karnevali potekajo povsod po Sloveniji, omejenih pa je le nekaj najbolj znanih (Bogataj 1998).

PUSTNE VRAŽE TER TRADICIONALNA PUSTNA HRANA

Obisk maškar po hišah prinaša srečo in bogato letino. V povezavi s pustom je znanih veliko zanimivih pregovorov, kot na primer: če na pustni torek pride v hišo najprej ženska, bo pri hiši veliko kokoši, ali če ta dan v hišo ne pridejo maškare oz. se jim vrata zaprejo, jih bo doletela nesreča. Ljudje so tudi verjeli, da se na pustni torek ne sme nikoli položiti na mizo točno toliko žlic, kot je ljudi okoli mize. Na ta dan se tudi ne sme jesti juhe, drugače se bodo poleti hudo potili, ali pa kislo zelje, ki ga použijejo na ta dan, pomaga proti vetrovom. Pustnih vraž ali pregovorov okoli pusta je še veliko, precej jih je povezanih tudi s hrano. Že od nekdaj velja, da je treba na pustni torek jesti dobro in obilno. Hrana, ki je po navadi na mizi na ta dan, je prekajena krača, svinjska glava ali kak drug kos prekajenega mesa, ponekod tudi juha prekajenega mesa, krompirjeva solata, nepogrešljivi pa so seveda krofi ali flancati. Naslednji dan sledi pepelnična sredo, ki pa je strogo postna, kar pomeni, da se na ta dan ne je mesa. Post v današnjem času pomeni tudi odreči se kateri od slabih razvad za štirideset dni, npr. sladkarijam, alkoholu ...

PRIMERJAVA PUSTOVANJA NEKOČ IN DANES

Ko pri pouku slovenščine obravnavam ljudsko pesem Zeleni Jurij, se ob tej priložnosti z dijaki vsakokrat pogovarjamo tudi o pustnem času oziroma pustovanju, saj ta praznik na naši šoli praznujemo že nekaj let.

Obisk Kurenta

Program pustnega rajanja

Predlani je bilo Evropsko leto kulturne dediščine, zato smo se ravno iz tega razloga pri pouku malo več pogovarjali o tej tematiki. V ta namen smo z dijaki pripravili anketne vprašalnike, s katerimi so svoje starše, stare starše, starejše sosesde ali znance povprašali, kako se oni spominjajo pustnega časa, ali se pustno rajanje razlikuje od današnjega, kako je (če je) pust potekal v šoli, v kaj so se kot otroci najraje našemili, kdo jim je pomagal pri izdelavi kostuma, ali je bila že včasih navada, da so maskare hodile od hiše do hiše, kaj so dobili pri tem v dar, ali danes sami kaj dajo maskaram, ko jih le-te obiščejo, ali verjamejo v pustne vraže, kaj so včasih jedli na pustni torek in kaj danes in ali so se držali posta na pepelnično sredo oz. kako menijo, da je s postom danes. Odgovore smo med sabo primerjali, povzetki odgovorov pa so nam povedali, da je bil pust včasih nekakšen vsesplošen praznik.

Tako otroci kot odrasli so se veliko bolj šemili. Nekateri se spominjajo, da cela šola ta dan ni imela pouka, drugi pripovedujejo, da v šoli ni bilo pustnega rajanja, ampak so se našemili doma. Včasih so maskare s sabo nosile harmonike in stare lonce, s čimer so ustvarili veselo vzdušje. Pustne maske so si večinoma izdelali sami ali s pomočjo staršev, večkrat so si naredili obleke staršev, po omarah pa poiskali še razne dodatke, npr. klobuke, plete, torbice, čevlje. Mazali so se tudi z ogljem ali pa so si izdelali maske iz kartona ali papirja. Po vasi so hodili našemljeni, bilo je več otrok v skupini, najpogostejše maske pa

so bile starec/starka, ženin/nevesta, razna pravljичna bitja, ciganke, črnke ... Prehodili so tudi po več vasi, pri tem pa so bili deležni krofov, mišk, bonbonov, sadja in sokov, morda včasih tudi malo drobiža.

Vsi anketirani so bili mnenja, da jih je včasih obiskalo več maskar kot danes, v pustne vraže pa jih večina ni verjela. Sami danes našemljenim otrokom, ki hodijo po hišah, prav tako dajo v dar krofe, bonbone, čokolado, nekaj anketiranih pa da tudi denar. Glede hrane na pustni dan je bilo podobno, kot je danes; na mizi je morala biti prekajena krača ali kakršnokoli drugo prekajeno meso, krofi ali flancati. Razlika je bila v tem, da je meso bilo včasih na mizi le ob praznikih oz. bolj poredkoma, danes pa nam je na razpolago vsak dan. Krofov se ni kupovalo, ampak so jih spekle pridne roke babic in tet. Večinoma so se vsi anketiranci držali strogega posta na pepelnično sredo, veliko se jih je postilo tudi vse petke v postnem času do velike noči, nekateri pa so se odpovedali mesu za vseh štirideset dni. Anketirani so bili mnenja, da so bili včasih prazniki zares praznični in težko pričakovani.

PUSTOVANJE NA SREDNJI ŠOLI RAVNE NA PUSTNI TOREK

V vsakdanjem življenju si ljudje kar prehitro nadenemo resne obraze, ko naletimo na mnoge težave in skrbi. Kar prehitro pustimo, da nas tok življenja popelje na pot brez smeha in veselja. Tudi naši dijaki, čeprav še zelo mladi, slej ko prej naletijo na mo-

Posamezna maska

rebitne nevšečnosti. Zato se na Srednji šoli Ravne vsako leto namensko odločimo, da vsaj za en dan zbrisemo skrbi in pričaramo nasmehe na obrazih.

Pred dvanajstimi leti smo v okviru dijaške skupnosti začeli vzpodbujati dijake, da na pustni torek »snamejo maske« in se našemijo v bolj ali manj norčave šeme. Takrat so bili le redki dovolj pogumni, da se preobrazijo v pustne maskare, z leti pa se je zadeva tako uveljavila in postala tako pompozna, da se na izboru za najboljšo masko potegujejo številni posamezniki in skupine s svojim programom.

Pustovanje je močno podprto tudi s strani vodstva šole, saj ravnateljica vsako leto poskrbi, da je za dijake dobro poskrbljeno in da najboljše čakajo lepe nagrade. Vodstvo šole ter profesorji in profesorice se zavedamo, da s svojim zgledom predstavljamo vzor mladim, zato se tudi vsako leto organizirano našemimo v maskare in vsi skupaj proslavimo pustni torek, kot se za mlade in mlade po srcu spodobi. Nekaj časa pred pustom pri likovni umetnosti dijaki rišejo ali izdelujejo maske iz papirja, kartona ali fimo mase. Njihove izdelke nato razstavimo v avli šole, kjer poteka prireditev.

Na pustni torek se pouk izvaja do glavnega odmora, po malici pa se začne pustno rajanje. Že pred začetkom se po razredih zbirajo prijave, kdo od na-

šemljenih se bo javno predstavil. Nato se vsi skupaj zberemo v avli šole, kjer se začne program. Tričlansko komisijo sestavljajo profesorji, ki ocenjujejo maske. Najprej se predstavijo posamezniki, nato še skupinske maske. Predstavijo se tako, da kaj zapojejo, zaplešejo ali povedo nekaj v zvezi s pomenom njihove maske, seveda na čim bolj zanimiv in šegav način. Ker se tudi med profesorji najdejo našemljeni posamezniki, se ob koncu predstavijo še sami. Sledi razglasitev za prva tri mesta in seveda nagrade za njihov trud. Čisto ob koncu pa se prav vsi posladkamo še s pustnimi krofi in čajem.

Na ta način na naši šoli torej že nekaj let praznujemo ta praznik. Ugotavljam, da imajo naši dijaki radi to prireditev, zato jo še toliko raje pripravimo oz. izvedemo. S tem poskrbimo, da vsaj za nekaj ur pozabimo na vsakdanje skrbi in da ta običaj ne bi tonil v pozabo.

ZAKLJUČEK

Ljudsko izročilo – domača obrt, gledališka igra, otroške igre, folklor, ljudski običaji, šege in navade – vse to je odraz človekove nenehne ustvarjalnosti in odsev podobe ljudi na Slovenskem. Te dejavnosti vplivajo na našo prepoznavnost, so del naše tradicije, naše kulturne dediščine, ki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo, nas pa bogatijo. So tradicija, ki prehaja iz roda v rod.

Tudi pust je del tega in prav vesela sem, da ta običaj živi tudi na naši šoli. Cilj, ki si ga vsako leto zastavim, ko se pri pouku skušamo z dijaki čim bolj osredotočiti na ta praznik, bolj ali manj dosežem, s praznovanjem tega »norčavega« dneva na šoli pa jim ta običaj še bolj približamo. Tudi odziv dijakov je pozitiven, kar se kaže v tem, da se jih vsako leto veliko maskira in da so njihove »preobleke« velikokrat zelo izvirne. Sama podpiram praznovanje tega običaja in si želim, da bi to navado razvijali še naprej, saj s tem pripomoremo k ohranjanju pomembnega dela naše kulturne dediščine.

Menim, da šola ni samo učenje, ampak tudi vzgajanje. Ljudsko izročilo živi tudi prek igre in zabave. Slednji sta nujno potrebni, sta dejavnosti, preko katerih poteka tudi učenje, dejavnosti, ki sproščata in – predvsem igra – učita delovanja v skupini.

Ohranjanje kulturne dediščine na takšen način spodbuja spoštovanje do generacij pred nami, hkrati pa poskrbi za to, da bi te dejavnosti spoznali in ohranili tudi prihodnji rodovi.

Literatura:

Bogataj, Janez (2011): *Slovenija praznuje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
Bogataj, Janez (1998): *Smo kaj šegavi?* Ljubljana: Mladinska knjiga.
Kuret, Niko (1989): *Praznično leto Slovencev*. 1. knjiga. Ljubljana: Družina.
Kuret, Niko (1989): *Praznično leto Slovencev*. 2. knjiga. Ljubljana: Družina.
Kumer, Zmaga (2005): *Od pusta do majnice*. Celje: Mohorjeva družba.